
PRIKAZ

RAJKA SMILJANIĆ (2004). *LEXICAL, PRAGMATIC, AND POSITIONAL EFFECTS ON PROSODY IN TWO DIALECTS OF CROATIAN AND SERBIAN: AN ACOUSTIC STUDY*. Outstanding Dissertations in Linguistics. New York & London: Routledge.¹

Višnja Josipović Smojver
Filozofski fakultet, Zagreb
Hrvatska

Ova je knjiga neznatno promijenjena verzija doktorske disertacije koju je autorica izradila na Sveučilištu Illinois u Urbani, SAD. U tom se radu istražuje interakcija leksičkih, pragmatičkih i prozodijskih faktora u određivanju identiteta melodijskih kontura i vokalne duljine u zagrebačkom i beogradskom govoru. Iako je to prvenstveno akustička studija, provodi se i fonološka analiza prozodijskih sustava dviju navedenih varijanata hrvatskoga i srpskog jezika. Teorijska osnova te analize je autosegmentalna/metrička fonologija u kombinaciji s intonacijskim pristupom koji koristi tzv. ToBI ('Tone-and-Break Indices) notaciju. Autorica se oslanja, uglavnom za srpski, na ranije radove autora Lehiste i Ivić (1986) i Godjevac (2000), ali spoznaje navedenih autora u mnogome proširuje, te u određenoj mjeri i pobija.

Knjiga ima 194 stranice i sastoji se od šest poglavlja. U **Poglavlju 1** daju se uvodne napomene, nudi se kratak pregled povijesne, tipološke i općelingvističke pozadine dvaju promatranih jezika, hrvatskog i srpskog te sažetak knjige po poglavljima. U **Poglavlju 2** prikazuju se rezultati akustičkog pokusa koji određuje tonske vrhunce u dvama govorima. Pokusom autorica utvrđuje da se beogradski i zagrebački govor prozodijski razlikuju po tome što se u beogradskom govoru jasno uočava upotreba četiriju leksičkih prozodijskih uzoraka (akccnata), osnovanih na kombinaciji parametara uzlazno/silazno i dugo/kratko, dok u zagrebačkom govoru toga nema. S tim u skladu, utvrđuje se razlika između beogradskoga i zagrebačkoga govora u izražavanju fokusa. U beogradskom govoru sustavno se pojavljuje asimetrično duljenje i pomicanje tonskih vrhunaca unatrag, što rezultira potenciranjem postojećih leksičkih prozodijskih kontrasta. U zagrebačkome govoru, međutim, tzv. uži fokus

¹ Ovaj prikaz izvorno je objavljen na engleskom jeziku i u elektroničkom obliku 9. svibnja 2005. na internetskoj stranici <http://linguistlist.org/pubs/reviews>.

izražava se jednakim povećanjem tonske visine i vokalne duljine u naglašenom slogu.

U **Poglavljju 3** istražuje se tonski raspon i lokacija tonskih minimuma ('dolina') neposredno prije i poslije tonskih vrhunaca. U lociranju tih minimuma otkrivaju se zakonitosti, za koje se tvrdi da su relevantni akustički korelati leksičkih akcenata i užeg pragmatičkog fokusa. Akustički podaci dobiveni ovim pokusom pokazuju da i u beogradskom i u zagrebačkom govoru niski tonski ciljevi koji prethode tonskim vrhuncima i koji se ovdje naznačuju kao L1, zajedno s vrhuncem sačinjavaju cjelovitu prozodijsku gestu, L+H. Ono u čemu se beogradski i zagrebački govor bitno razlikuju jest fonološka funkcija tih tonskih minimuma. Dok u beogradskom govoru L1 služi za razlikovanje uzlaznih od silaznih akcenata, u zagrebačkom govoru on se koristi za izražavanje užeg pragmatičkog fokusa. Za razliku od L1, tonski minimum koji slijedi nakon vrhunca, L2, ovdje se na temelju akustičkih i fonoloških argumenata interpretira kao granični ton pridružen kraju riječi, a ne kao sastavni dio složenoga H+L akcenta. Ukratko, fonološka analiza tonskih kontura koja se ovdje nudi za dva promatrana govora jest sljedeća:

Beograd: L*+H = uzlazni; L+H* = silazni

Zagreb: L*+H = širi fokus; L+H* = uži fokus

U **Poglavljju 4** autorica prikazuje još jedan akustički pokus, kojim je istraživala utjecaj užeg pragmatičkog fokusa na prozodiju riječi s nepočetnim akcentom. Rezultati do kojih je došla proširuju nalaze dobivene prvim pokusom. U beogradskom govoru, osim kada se radi o H tonu kratkouzlaznog akcenta, i minimumi i vrhunci lociraju se ovisno o duljini samoglasnika, tj. leksičkog akcenta, a neovisno o pragmatičkim faktorima. Visoke statističke korelacije između lociranja H i L1 potvrđuju fonološku analizu uzlaznih akcenata kao L*+H, iznesenu u prethodnome poglavljju. U zagrebačkom govoru, međutim, lokaciju tih ključnih tonskih entiteta, i minimuma (L) i vrhunaca (H), određuju prvenstveno pragmatički faktori. Dakle, akustički podaci izneseni i statistički obrađeni u ovom poglavljju još jedan put potvrđuju fonološku analizu dvaju zagrebačkih tonskih konfiguracija iznesenu u prethodnome poglavljju, prema kojoj se te konfiguracije identificiraju kao L*+H (širi fokus) i L+H* (uži fokus).

Općenito, na temelju podataka iznesenih u ovom poglavljju, autorica identificira četiri strategije manipulacije akustičkih informacija za izražavanje užeg fokusa: samoglasničko duljenje, širenje tonskog raspona, pomicanje tonskog vrhunca unatrag i povlačenje tonskog minimuma unatrag. Te četiri strategije uočene su u oba promatrana govora, ali u različitim razmjerima.

U **Poglavljju 5** prikazuje se još jedan akustički pokus, koji služi za usporedbu strategija izražavanja užeg fokusa u početnom i završnom položaju u izričaju. Pokazuje se da u oba govora lociranje tonskog vrhunca u završnom položaju ovisi o nadolazećoj intonacijskoj granici. Ta veza između tonske lokacije i intonacijske granice pokazuje se kao pomicanje vrhunca unatrag, što se

interpretira kao posljedica tonskog zasićenja ('*crowding*') u neposrednoj blizini graničnih tonova. Zanimljivo je da unatoč toj dodatnoj tonskoj prilagodbi, beogradski govor zadržava leksički tonski kontrast, tj. identitet leksičkog akcenta u užem fokusu u završnom položaju.

Poglavlje 6 je završno poglavlje, u kojemu se sažimaju glavni rezultati istraživanja prikazanih u knjizi i nude se smjernice za buduća istraživanja.

Knjiga pruža dragocjene uvide u zakonitosti u organiziranju leksičkih, prozodijskih i pragmatičkih informacija u jezicima akcnatske prozodije. Vjerojatno je još zanimljivija kao prilog hrvatskoj i srpskoj dijalektologiji. Ono što je čini posebno vrijednom u potonjem smislu jest činjenica da se radi o prvoj opsežnoj studiji o navedenoj temi koja kombinira strogu znanstvenu preciznost akustičke analize s jednako visokim stupnjem statističke stručnosti u interpretaciji rezultata. Zahvaljujući tome, u ovoj knjizi nema nimalo 'impresionizma'. Međutim, treba reći, budući da su snimani u savršeno kontroliranim laboratorijskim uvjetima, iskazi koji se koriste kao reprezentativni za zagrebački, odnosno beogradski govor nužno su ponešto artifičijelni, što i sama autorica na neki način priznaje kada u uvodu zahvaljuje ispitanicima za strpljenje pri ponavljanju 'dosadnih' rečenica. Dakako, spominjanje navedene artifičijelnosti korpusa nije kritika, nego samo primjedba za čitateljstvo, kojemu je općenito možda trebalo bolje objasniti ograničenja predmeta ovog istraživanja. Primjerice, ne bi bilo naodmet napomenuti da pragmatika intonacije obuhvaća mnogo više od izražavanja dvaju tipova fokusa koji se tu razmatraju. Osim toga, za lingviste koji ne znaju hrvatski, a to je uglavnom potencijalno čitateljstvo ove knjige, bilo bi korisno istaknuti da je zagrebački dijalekt prozodijski najjednostavnija varijanta hrvatskoga, utoliko što za razliku od mnogih drugih varijanata hrvatskoga, uključujući i standardnu, nema četiri 'akcenta', koja ovi imaju. Tako standardna varijanta hrvatskog izgovora, kao i beogradski govor, ima ta četiri akcenta, pa ipak nepogrešivo zvuči prozodijski različito od beogradskog ili bilo kojeg drugog srpskog govora. To navodi na zaključak da mora biti i drugih bitnih faktora koji daju identitet pojedinim varijantama hrvatskoga ili srpskoga, osim prisutnosti ili odsutnosti leksičko-prozodijskih kontrasta i posljedica u strategijama tonske manipulacije. Da se dodatno istakne složenost akcnatske prozodije, recimo također da rezultate ove akustičke studije još treba potvrditi perceptivno istraživanje, kao što i sama autorica korektno kaže u završnom poglavlju.

Iako bi ponešto eksplicitnije objašnjenje ograničenja predmeta istraživanja ove knjige kod čitateljstva pojasnilo krajnju složenost hrvatske i srpske prozodije, navedene primjedbe nipošto ne treba shvatiti kao kritiku. Naprotiv, treba reći da je sve što se navodi u naslovu knjige obrađeno temeljito, korektno i lijepo. Ipak, da ovaj prikaz ne bi zvučao pretjerano pohvalno, na ovome ću mjestu dati malu kritičku primjedbu o tvrdnji iznesenoj u poglavlju 1.2.1. u vezi s općim opisom hrvatskoga i srpskoga. Zacijelo se radi o krivoj interpretaciji nekog izvora ili o većoj pogrešci u pisanju kada se kaže da se 'glagoljica i danas koristi u nekim krajevima Dalmacije...' (prijevod V.J.S.).

Koliko mi je poznato, to nije točno. Glagoljica se ni u kojem dijelu Hrvatske više ne koristi u normalnoj komunikaciji. U svakom slučaju, čak ako se radi o pogrešnoj informaciji, ovaj detalj ne može ozbiljno umanjiti vrijednost rada. Jednom riječju, moj kritički osvrt na knjigu Rajke Smiljanić bez obzira na to glasi: *'Bravo!'*

REFERENCIJE

- Godjevac, S.** (2000). Intonation, word order, and focus projection in Serbo-Croatian. *Neobjavljena doktorska disertacija*. Ohio State University, Columbus.
- Lehiste, I., Ivić, P.** (1986). *Word and sentence prosody in Serbocroatian*. Cambridge, MA: MIT Press.
-